

Lemsteraak Sabijn door het Göta Kanal (3)

Zeilend rond Zweden

In de zomer van 2007 zeilen Jan en Marina Ufkes met hun lemsteraak *Sabijn* naar de Oostzee. Ze komen niet verder dan het Zweedse eiland Gotland en de Oost-Zweedse scherenkust.

Tekst: Jan Ufkes
Foto's & illustraties:
Jan en Marina Ufkes

Kerkje in Borgholm uit de negentiende eeuw.

Öland

Met een stevige bries van achteren stuiven we onder de zes kilometer lange brug – de Ölandsbron – door, die Öland met het vasteland verbindt. Hoewel we weten dat de doorvaart-hoogte minimaal 36 meter is, is het toch altijd even slikken op het moment dat je er onderdoor vaart. Vooral als je er – zoals nu – met een vaart van zeven knopen op af dendert en je je realiseert dat je niet meer terug kunt. De hoogte van de *Sabijn* is ongeveer achttien meter, dus onder deze brug zouden twee *Sabijnen* boven elkaar nog kunnen passeren, maar toch is het altijd moeilijk in te schatten.

We zeilen vandaag naar Borgholm, de enige plaats op Öland die zich stad mag noemen. Het ligt aan de westkust, vrijwel in het midden van het bijna 140 kilometer lange eiland, dat tussen de vier en zestien kilometer breed is. In feite bestaat Öland uit één groot, langgerekt blok kalksteen, dat in het westen vrij steil uit zee omhoog rijst en in het oosten langzaam glooiend naar zee afloopt. Het plateau in het midden bestaat uit een uitgestrekt stepelandschap, afgewisseld door gedeelten met een weelderige vegetatie.

Het landschap van Öland verschilt in veel opzichten met dat van het vasteland. Op het eiland zijn sporen gevonden die erop wijzen dat hier 9.000 jaar geleden al mensen woon-

den. Uit het Stenentijdperk stammen de vele koepelgraven, waarvan sommige gesierd zijn met menhirs. De vondst van diverse runenstenen op het eiland wijst op de vroegere aanwezigheid van vikingnederzettingen.

Borg

Dit jaar wordt in heel Zweden het driehonderdste geboortjaar van Carolus Linnaeus herdacht. Deze beroemde Zweedse botanicus bedacht als eerste de binomiale nomenclatuur voor levende wezens, die nog steeds wordt gehanteerd in wetenschappelijke kringen. Met name op Öland, waar Linnaeus veel verbleef voor zijn observaties vanwege de afwijkende flora en fauna, wordt hij uitvoerig herdacht. Er worden onder andere excursies georganiseerd die het spoor van Linnaeus op Öland op basis van zijn dagboeken letterlijk volgen.

Ten zuiden van de haven ligt een van de mooiste en grootste ruïnes van Zweden, het Borgholm Slott. De oudste resten van deze burcht (borg) dateren van 1280. In 1572 is de burcht door koning Johan III ingrijpend verbouwd, maar tijdens de 'Kalmaroorlog' (1611-1613) wederom tegen de Denen) verwoest. Vervolgens weer gerestaureerd, maar uiteindelijk door brand in 1806 deels in de as gelegd en daarna niet meer hersteld.

Vrijstaand

De volgende dag zeilen we een stukje verder noordwaarts. Langs de kust van het eiland, verscholen tussen het groen, ontwaren we prachtige landhuizen en af en toe op een wat hoger gelegen gedeelte een 'Hollandse' molen. Er zouden ongeveer 400 van deze oude molens op het eiland staan, de meeste in goede staat van onderhoud. We meren af langs een klein vissersschip in het schilderachtige haventje van Byxelkrok. Dit havenplaatsje bestaat uit een aantal rood geverfde

Ook Zweden heeft zijn bruine vloot. Hier een prachtig exemplaar in de haven van Byxelkrok.

Visby en het Hanzeverbond

In de roerige tijden vóór de Hanze werd de handel in het Oostzeegebied vooral bestierd door Friezen, Vikingen en de bewoners van Gotland. Dit eiland, strategisch gelegen tussen Zweden en Finland, nam een centrale positie in bij de toenmalige handel die sinds de vroege vikingperiode vooral op Rusland was gericht. Aan het einde van de elfde eeuw werden alle Russische goederen die bestemd waren voor West-Europa, zoals huiden en bont, bijenwas en honing, hout en pek, voornamelijk via Visby verhandeld. Duitse kooplui uit Lübeck – de stad die speciaal door de Saksische hertog Heinrich der Löwe in 1159 voor de Baltische handel was herbouwd – sloten met Visby een verbond, het Gotlandverbond. Hierdoor kon er over en weer vrije handel worden gedreven. Het Gotlandverbond wordt ook wel de Hanze der kooplieden genoemd en vormde de directe voorloper van de uiteindelijke Stedenhanze.

Visby, die haar bloeitijd had vanaf de tweede helft van de twaalfde eeuw tot het begin van de veertiende eeuw, werd ook wel eens de Regina Maris (Koningin van de zee) genoemd. De reden was dat de stad in die tijd een spilfunctie innam. Door de intensieve handelscontacten met de Duitse handelaren bestond na verloop van tijd de helft van de bewoners van Visby uit Duitsers. De zich in gilden georganiseerde, varende kooplieden – ze werden de Gotlandvaarders genoemd – waren inmiddels dusdanig onafhankelijk en machtig geworden dat steden als Lübeck en Riga het nodig vonden om een overeenkomst te sluiten om de eigen handelsbelangen te beschermen. De macht binnen het Gotlandverbond werd langzaam maar zeker overgenomen door Lübeck en de steden die zich inmiddels hadden aangesloten bij deze

Reconstructie (maquette) van Visby in de dertiende en veertiende eeuw.

tweede versie van de Hanze. In 1287 werd ook Visby lid van dit Hanzeverbond, zich daarmee distantieënd van de onafhankelijke Gotlandvaarders. Het oorspronkelijke Gotlandverbond raakte in 1299 haar legaliteit kwijt. In korte tijd sloten vele andere steden zich aan bij het nieuwe bondgenootschap en de Stedenhanze, onder leiding van Lübeck, was in 1356 een feit.

Een en ander betekende dat de Friezen, de Vlamingen, de Engelsen, maar ook de Gotlandvaarders geen eigen handel meer mochten drijven tussen de Sont en Novgorod in het noordwesten van Rusland. In dit gebied mochten alleen nog de kooplieden die afkomstig waren uit een Hanzestad, handel drijven.

Halverwege de veertiende eeuw was het afgelopen met de spilfunctie van Visby in de Oostzeehandel en het verbond. Heftige stormen, ijskoude winters en een hevige pestepidemie hebben daar zeker aan bijgedragen. Catastrofaal voor Visby en dus ook voor Gotland was echter de invasie, plundering en bezetting van de Denen onder aanvoering van koning Waldemar IV Atterdag in 1361. Na dit jaar kwamen de stad en het eiland ernstig in verval. Het was beurtelings onderdeel van Zweden en van Denemarken tot het in 1645 bij de vrede van Brömsebro definitief in Zweedse handen kwam. Wel werd Gotland nog tweemaal door een vreemde mogendheid bezet. Van 1676 tot 1679 opnieuw door Denemarken. Bij hun vertrek vernietigden de Deense troepen **Visborg Slott**, een historische vesting bij Visby. In 1808 bezetten Russische troepen het eiland enkele weken tijdens de oorlog tussen deze landen waarin Zweden **Finland** verloor.

Het succesverhaal van de Hanze gaat echter gewoon door, ook zonder de betrokkenheid van Visby. De hele veertiende eeuw en het begin van de vijftiende eeuw worden doorgaans als de bloeitijd van de Hanze beschouwd. De handel floreerde als nooit tevoren in tal van steden in Europa die zich hadden geassocieerd met de Hanze. Het handelsverkeer strekte zich uit van Novgorod in het noordwesten van Rusland via de steden aan de Oostzee en Hamburg tot aan Brugge en Londen. Aan het eind van de veertiende eeuw werden de betrekkingen over land met Zuid-Duitsland (Thüringen) en Italië en over zee met de kusten van Frankrijk, Spanje en Portugal uitgebreid

houten vissershuisjes rond de haven en langs het strand enkele eenvoudige vakantiehuisjes. Ook is er een fors restaurant, dat tot onze verbazing vrijwel helemaal vol zit. Navraag leert ons dat zich hier nog veel meer vakantie- en weekendhuisjes bevinden, maar de meeste zijn vrijstaand en bevinden zich verspreid in het bos. Dat het nu zo druk is in het restaurant komt vooral doordat het vrijdagavond is en de bewoners van de weekendhuisjes, ofwel vakantiegangers net met de veerboot zijn gearriveerd om op gepaste – dat wil zeggen Zweedse - wijze het weekend in te luiden. Dat houdt in: veel eten en drinken.

Het bevalt ons hier en we besluiten nog een dag te blijven om wat te fietsen en enige herstelwerkzaamheden te verrichten aan boord.

Herstelwerkzaamheden op het voordek van de Sabijn

Bovendien is het feest in Byxelkrok. De Zweedse SAR (Sjöräddningssällskapet) zal vanmiddag een demonstratie geven, waarbij vele toeschouwers worden verwacht. Nadat we een uiterst afwisselende fietstocht hebben gemaakt rond de noordpunt van het eiland, zijn we net op tijd om het begin van de SAR-demonstratie mee te maken. Vanuit de verre omtrek zijn maar liefst tien reddingboten – in lengte variërend van een meter of vier tot twintig meter (twee stuks) – naar Byxelkrok komen varen, alsmede een reddinghelikopter, die een spectaculaire show ten beste geven. Verder zijn er drenkelingen die uit het water worden gehesen en vanuit de lucht worden afgevoerd, zinkende bootjes die op het laatste moment nog worden leeg gepompt en de haven worden binnengesleept en nog veel

meer spectaculairs. Het massaal aanwezige publiek geniet volop, net als wij.

Landmassa

Vandaag is het mooi zeilweer. De barometer is de afgelopen dagen uit een diep dal eindelijk weer opgekrabbeld. We bevinden ons nu in een gebied waarin het – volgens ervaringsdeskundigen – in deze maanden doorgaans zeer aangenaam, zacht weer dient te zijn. Zelfs op het subtropische af. Daar was tot nu toe bitter weinig van te merken en ook nu is het nog tamelijk koud. Gelukkig is het rustig en droog en laat de zon zich regelmatig zien. Met een gezapig gangetje van vier knopen zeilen we richting Gotland, dat zo'n 45 mijl verder naar het noordoosten ligt. We hebben er lang naar uitgekeken Gotland te bezoeken. De mystiek

Byxelkrok.

Spectaculaire demonstratie van de Zweedse SAR in de haven van Byxelkrok.

Havenplein in Visby.

van het eiland, het besef dat hier de wortels van het Hanzeverbond liggen, de unieke schoonheid van Visby en het milde klimaat hadden ons nieuwsgierig gemaakt.

Een paar uur later zien we aan de einder het silhouet van het eiland. De wind neemt toe alsof hij bereid is mee te werken onze komst te versnellen. Met ruim 6,5 knoop op de teller stuift de *Sabijn* naar haar voorlopige bestemming Visby. Net als Öland en het Deense Møn is Gotland ontstaan uit kalkafzettingen van microscopisch kleine zeeorganismen. Opwaartse landbewegingen van de Scandinavische landmassa als gevolg van het smelten van landijs hebben ervoor gezorgd dat de twintig tot dertig meter dikke kalkformaties gaandeweg uit zee opdoken. Het huidige eiland, met zijn steile krijtrotsen aan de kust, kwam tot stand. Raar maar waar, Gotland is eigenlijk een omhoog gevallen, tropisch koraalrif.

Bewoond is Gotland al sinds het stenen tijdperk, getuige de vele graven die hier zijn gevonden. Van de bronstijd is weinig bekend, maar uit vondsten uit de ijzertijd blijkt dat de bevolking nauw bij de handel met andere gebieden in het Oostzeegebied was betrokken. De talrijke vondsten van Arabische en Byzantijnse munten geven aan dat tijdens de vikingtijd een intensief handelsverkeer moet hebben bestaan met landen uit het Midden-Oosten via de Russische rivierenroute (zie kader 'Zweedse Vikingen'). Ook zijn er vele bildstenen gevonden. Dit zijn bewerkte stenen met runeninscripties uit de vroege vikingperiode, die als een stripverhaal een beeld geven van het leven en de cultuur uit die tijd.

Wisbuu

Bij het naderen van Visby maakt de stad in de namiddagzon op ons een overweldigende indruk. De pasteltinten van de diverse middeleeuwse huizen en gebouwen in het oude, op een helling gebouwde centrum geven de

De voormalige stadsapotheek van Visby, Gamla Apoteket, uit de tweede helft van dertiende eeuw.

stad een mediterrane uitstraling, die je niet verwacht in Scandinavië. Het jachtgedeelte van de haven ligt propvol. We zijn dan ook blij dat we een rustig plaatsje krijgen toebedeeld in het gedeelte dat kennelijk bestemd is voor de wat grotere cruise- en charterschepen. De keerzijde is dat we minder beschut liggen tegen de naar binnenlopende swell. Onze avondwandeling maakt duidelijk dat Visby (spreek uit: Wisbuu) niet alleen een zuidelijke uitstraling heeft, maar ook nog eens Bourgondische trekken vertoont.

De perfect gerestaureerde, middeleeuwse huizen, gebouwen en pleintjes vertonen een sterke gelijkenis met die in de Duitse Hanzesteden. De bijna vier kilometer lange stadsmuur – een van de best bewaarde van Europa – dateert van de dertiende eeuw en laat zien hoe

Gedeelte van de bijna vier kilometer lange stadsmuur van Visby uit de dertiende eeuw.

groot de stad in de Middeleeuwen eigenlijk wel was. Visby moet toen vele duizenden inwoners hebben geteld, wat voor die tijd erg veel was. De zeventien kerken die Visby had in haar bloeitijd in de dertiende en veertiende eeuw zijn op één na verwoest en vervallen tot ruïnes. Vooral de Denen hebben hier huisgehouden. In 1361 maakte de Deense koning Valdemar IV Atterdag met zijn leger op verwoestende wijze een einde aan de Gouden Eeuw van Visby. Deze bloeiperiode en het brute einde daarvan worden tegenwoordig jaarlijks herdacht in de Medeltidsveckan (week van de Middeleeuwen) in augustus met muziek- en toneelvoorstellingen, rondleidingen en lezingen, een grote middeleeuwse markt en een echt riddertoernooi. De bewoners én de bezoekers worden geacht dan middeleeuwse kleding te dragen.

Visby is een populaire haven voor de Zweedse bruine vloot.

We zijn zo gecharmeerd van Visby dat we hier een aantal dagen blijven. Het is mooi en stabiel weer tijdens ons verblijf. We maken vele wandelingen door en om de oude stad langs de prachtige stadsmuur. De aanpassing aan de Bourgondische levensstijl verloopt vlekkeloos: rond het middaguur zitten we doorgaans op een riant terras aan de witte wijn. Met de bus toeren we over het eiland en bezoeken onder meer het eilandje Fårö, in het uiterste noorden van Gotland. Fietsen in Visby zelf is geen optie vanwege de tamelijk steile hellingen, maar eenmaal boven, circa veertig meter boven zeeniveau, blijkt het verrassend vlak, hooguit licht glooiend.

Scheuren

Ons bruine bestaan in Visby wordt danig verstoord door de Wheatherman, die ons laat weten dat de hele komende week in het teken staat van veel wind, misschien wel storm. Een rechtstreekse oversteek naar Helsinki of Tallinn – ons oorspronkelijke plan – moeten we dan toch maar even uitstellen. Een betere optie lijkt om via de beschutte Oost-Zweedse scherenkust naar het noorden te varen.

Het is rustig weer als we uitvaren. De zuid-oosten wind, de dalende barometer en de hoge sluierbewolking geven aan dat er wel wat gaat veranderen. Als Gotland bijna uit het zicht is, begint de wind in korte tijd fors toe te nemen en te ruimen naar zuid. In een uur tijd neemt de wind toe tot zes Beaufort met in de vlagen uitschieters van zeven à acht Beaufort. De zeilvoering hebben we al stapsgewijs aangepast: kluiver weg en een eerste rif in het grootzeil, een half uur later gevolgd door een tweede rif. Door de zich snel opbouwende golven en de hoge vaarsnelheid maakt de *Sabijn* af en toe

In steen uitgehakte afbeelding (uit Gotland) van oppergod Odin op zijn achtbenige ros Sleipnir. Links daarnaast een walkure.

Noordse mythologie

De godenwereld van de Vikingen was in grote trekken gelijk aan die van de andere Germaanse stammen. Hoewel de Noordse mythologie vooral gekoppeld wordt aan de Vikingen bestonden de mythen en sagen al lang vóór de vikingtijd. Ze waren dus niet alleen afkomstig uit Scandinavië, maar zeker ook uit IJsland, Duitsland en de Lage Landen. De meeste kennis van de Noordse mythologie is ontleend aan de Edda, een verzameling literaire en mythologische werken uit het middeleeuwse IJsland. Daarnaast kennen we de saga's en skaldendichten, die vooral veel feiten over de vikingperiode hebben geopenbaard. De teksten zijn afkomstig van een zeer oude, orale verhalentraditie en zijn pas opgeschreven in de dertiende eeuw in een tijd dat de mensen in Noord-Europa al tot het christendom waren bekeerd.

Odin (bij de Germanen Wodan geheten en Weda in het Oud-Fries), die met zijn achtbenige ros Sleipnir door zijn universum galoppeerde, werd beschouwd als de oppergod. Hij is de god van de oorlog, de dichtkunst, wijsheid en kennis. Zijn voorliefde voor strijd en oorlog zorgde ervoor dat de Vikingen hem aanbaden. Om zijn wijsheid te voeden, hing Odin zichzelf aan de levensboom voor het bemachtigen van de magische runen. Deze tekens gaven toegang tot de machtige natuurkrachten. Ze bestaan uit krachtige lijnen om ze af te beelden op rotsen, metalen of hout. Odin hield met de twaalf andere hoogste goden zitting in diverse paleizen, waaronder het paleis van zijn gemalin Frigg. Eén van zijn paleizen was het Walhalla, een speciale plaats voor de gesneuvelde in de strijd. De in de strijd gesneuvelde krijgslieden zouden door Odin's krijgsmagden, de Walkuren, van het slagveld naar het Walhalla worden gebracht, waar ze onthaald werden met vlees en honing. Ook reden de Walkuren met hun strijdswagens rond tijdens de veldslagen om de krijgers aan te sporen. De negentiende-eeuwse componist

Richard Wagner heeft er een bekende opera over gecomponeerd: Die Walküre.

Voor de Vikingen was het sneuvelen in de strijd de hoogste eer die een man kon behalen. De angst om een natuurlijke dood te sterven was zo groot dat veel mannen zich op het sterfbed lieten doorboren met speren. Naast het Walhalla bestond nog een ander dodenrijk, Niflhel, bedoeld voor de zieken, ouderen, vrouwen en mannen die een natuurlijke dood waren gestorven. Deze wereld werd geleid door de godin Hel. De zoon van Odin en Frigg was Baldr, de god van de schoonheid. Overal waar hij kwam, bracht hij vrede en goedheid, waardoor iedereen van hem hield. Er werd van Baldr gedacht dat hij na een ultiem gevecht een nieuwe, perfecte wereld zou scheppen en dat hij over deze nieuwe wereld zou gaan heersen. Het is mogelijk dat door deze gelijkenis met het christendom de kerstening van de Vikingen opmerkelijk snel heeft plaatsgevonden.

Thor (bij de Germanen Donar), zoon van Odin, was de god van de donder. Met zijn belangrijkste attribuut, de hamer, is hij de vernietiger van het kwaad. Thor werd door de Scandinavische boeren meer vereerd dan Odin, die vooral onder de strijdende Vikingen populair was.

Er waren ook goden van de andere godenfamilie, de Wanen. Bijvoorbeeld Freya, de godin van de liefde en de schoonheid. Of Njord, de god van de zee en de vader van Freya. Zijn zoon is Freyr, de schipper van de magische Skibladner, een zeilschip dat de wind altijd mee had. Freyr is onder meer de god van de vruchtbaarheid en de lente.

Men vereerde de goden op verschillende manieren. Grote beelden van Thor, Odin en Freyr stonden in de indrukwekkende tempel in Uppsala in Zweden, waar onder andere ook mensenoffers werden gebracht. Men betoonde zijn eer ook op minder dramatische wijze, bijvoorbeeld offers in de vorm van voedsel aan heilige bossen, rotsen of stenen die men als verblijfplaats van beschermgoden zag.

Na de komst van het christendom, grofweg tussen 1000 en 1100, is van die Noordse mythologie weinig meer overgebleven, zij het dat sommige dagen van de week in de Scandinavische talen en enige andere Europese talen waaronder het Nederlands, de namen van sommige goden hebben: tirsdag (dinsdag) komt van Tyr, de god van de oorlog en het recht, onsdag (woensdag) van Odin, torsdag (donderdag) van Thor, de machtige dondergod en fredag (vrijdag) van Freya.

gigantische schuivers, die gepaard gaan met veel lawaai als de brede, bolle kop van het schip tegen een massieve golf aanbeukt. Als we een uur later ook nog het grootzeil met veel moeite hebben gestreken en alleen op de fok verder varen, gedraagt de *Sabijn* zich een stuk rustiger. Desondanks stuiven we nog met ruim zes knopen op de teller richting vasteland. Een paar uur later komen we bij de aanloopton van Västervik in de beschutting van de eerste 'scheren'. Scheren zijn rotsachtige eilandjes in allerlei soorten en maten, die grillig en chaotisch voor de kust liggen alsof oppergod Odin ze er tijdens een balorige bui in zee heeft gestrooid. Aan de noordoostzijde van Gränso, een eilandje aan de overkant van Västervik, zoeken we een door hoge rotsen beschutte plek en laten het anker vallen.

Zwarte paraplu

Ondanks het stormachtige weer beleven we een prachtige avond. De wind heeft alle sluiers en wolken weggeblazen, waardoor het kraakhelder is geworden. Het is duidelijk te merken dat we flink noordelijk zitten, want tot diep in de nacht blijft het aan de noordelijke horizon vrijwel licht. Het is fascinerend te zien dat het licht vrijwel recht boven ons hoofd overgaat in de schaduw van de nacht. Alsof er een enorme zwarte paraplu aan de hemel is gehangen. De volgende ochtend is de wind nauwelijks afgenomen en is naar het zuidwesten geruimd. Omdat we het gebied hier niet kennen en we naar verwachting kruip-door-sluip-door tussen de scheren zullen varen, hijsen we alleen de fok. Ondanks de harde wind is van enige deining nauwelijks sprake. We stuiven dan ook met een snelheid van zes à zeven knopen door dit scherengebied naar het noorden. Hoewel we al eens eerder een scherengebied hebben bezocht, namelijk dat van de zuidoostkust van Noorwegen, zijn we wederom met stomheid geslagen door de schoonheid. Op elk rotseilandje bevindt zich wel een houten huisje, al dan niet geveerd in het karakteristieke Scandinavische rood. Meestal zijn ze voorzien van een privésteiger met één of meer (zeil)bootjes.

Het valt ons op dat hier meer zeilboten rondvaren dan motorboten. En er wordt ook echt gezeild, ondanks het heftige weer. Dankzij onze elektronische zeekaart van dit gebied op de laptop, waarbij je het eigen schip temidden van een chaotische kluit ontelbare rotseilandjes en andere (deels onderwater) obstakels traceert, is het relaxed varen. Op open water geven we doorgaans de voorkeur aan papieren zeekaarten. Eigenlijk ervaren we nu voor het eerst dat elektronisch navigeren ook voordelen kan hebben. Want je moet hier

Ruïne van de St. Katharina in Visby, gebouwd in de dertiende eeuw door Franciscaner monniken en in 1525 vernield door Hanzestad Lübeck.

soms echt op de paar meter nauwkeurig varen door de zigzag koers van een bepaalde route. De hoofdroute is weliswaar goed betond, maar als je een nevenroute volgt, wordt het meteen een stuk onduidelijker en loop je de kans dat je een verkeerde afslag neemt. Aan het eind van de middag wordt de wind erg vlagerig; we meten af en toe windvlagen van acht Beaufort. Om de kans uit het roer te lopen uit te sluiten – zelfs met alleen een fok – in een nauwe vaargeul met aan weerszijden rotsen, besluiten we bij Fyrfjärden voor anker te gaan. Er zijn hier trouwens overal prachtige ankerplekken te vinden waar je, van alle kanten beschut, de nacht kunt doorbrengen.

De volgende dag is een kopie van de vorige. Het is ijzig koud en met veel wind scheuren we op de fok langs de scheren naar het noorden. Inmiddels hebben we onze reisplanning gewijzigd. Het thuisfront zou het op prijs stellen als wij enige dagen kunnen overkomen naar Nederland om een aantal zaken te regelen. Bovendien is de langetermijn weersverwachting van dien aard dat voorlopig een oversteek naar Helsinki of Tallinn er nog steeds niet in zit. We besluiten dan ook naar Nyköping te varen, de *Sabijn* daar achter te laten en via Stockholm naar Schiphol te vliegen.

(wordt vervolgd)